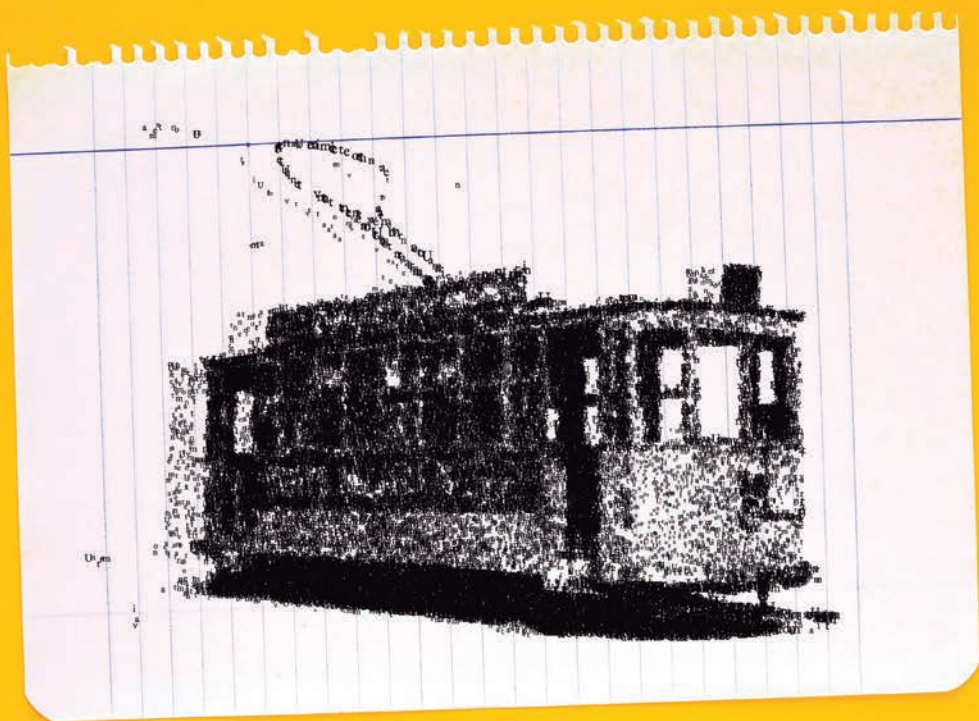

VICENÇ PAGÈS JORDÀ

UN TRAMVIA ANOMENAT TEXT

*El plaer en l'aprenentatge
de l'escriptura*

Empúries

Vicenç Pagès Jordà

Un tramvia anomenat text

El plaer en l'aprenentatge de l'escriptura

Empúries

Barcelona

© 1998: Vicenç Pagès Jordà

Primera edició: 1998

Primera edició en aquest format: març de 2021

© d'aquesta edició: Edicions 62, s.a.,
Editorial Empúries
Diagonal, 662-664. 08034 Barcelona
info@grup62.com
www.editorialempuries.cat

Fotocomposició: AuraDigit
DIPÒSIT LEGAL: B. 3.095-2021
ISBN: 978-84-17879-91-4

El paper utilitzat per a la impressió d'aquest llibre té la qualificació de paper ecològic i procedeix de boscos gestionats de manera sostenible

Queda rigorosament prohibida sense autorització escrita de l'editor qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra, que serà sotmesa a les sancions establertes per la llei. Podeu adreçar-vos a Cedro (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra (www.conlicencia.com; 91 702 19 70 / 93 272 04 47). Tots els drets reservats.

ÍNDEX

Introducció. Tres moments en la gènesi d'aquest llibre	9
---	---

I. LA NOVETAT ÉS FILLA DE L'OBLIT

1. El triomf pòstum de Cyrano	17
Per a què serveix el llenguatge?	19
Un tramvia anomenat text	25
La paradoxa de l'escriptura	33
2. El saber marginat dels escriptors	39
Tècnica i talent: els tres models	41
Es pot aprendre a escriure?	47
Sobre l'existència de les muses	53
Investigacions mil·lenàries	59
Horaci o la revisió	65
3. Els déus del text	71
El principi del plaer	73
Panteó textual: genealogia i descripció	79
Unitat	80
Ordre	90
Coherència	98
Claredat	105
Mesura	107
Colofó: mots són maons	112
El malentès de l'avantguarda	117

II. L'ESFERA ESCAPÇADA

4. Llengua i literatura: una secessió desafortunada	127
Mort i resurrecció de les poètiques	129
Un text anomenat orgasme	135
La funesta especialització	141
La literatura com a selecció nacional	151
5. Periodisme <i>vs.</i> literatura (divorciats que se saluden)	157
Poètica de la informació	159
El periodisme com a gènere literari	167
La crítica literària com a gènere periodístic	173
A manera de conclusió: decàleg de l'aprenentatge indolor de l'escriptura	183
Annex: Per què no s'inclou bibliografia	203

I

El triomf pòstum de Cyrano

¿Com podem saber el que pensem
fins que no sentim el que diem?

JULIAN BARNES

PER A QUÈ SERVEIX EL LLENGUATGE?

Abans de parlar de l'escriptura val la pena referir-se al llenguatge. Durant segles els savis s'han preguntat quines són les seves funcions: les respostes varien segons el lloc, l'època, l'edat i el tarannà del savi i altres factors circumstancials. N'he triades cinc, però se n'hi podria afegir alguna altra:

—En la forma més elemental, *el llenguatge serveix per expressar un sentiment*. Em refereixo, per exemple, a les converses que mantenim amb nadons o amb animals de companyia: el que capten és el to amb què pronunciem les paraules, però no el contingut. Anàlogament, no ens costa gaire endevinar si algú ens està recriminant o ens està demanant disculpes encara que no parlem una sola paraula de la seva llengua. En aquest estadi, el llenguatge humà no es diferencia gaire del de la resta dels animals: expressa, però no informa. Hi ha qui pensa, però, que els sentiments estan directament vinculats al llenguatge. És el cas de Josep Pla:

En altres èpoques les passions eren iguals i si semblaven més fortes era perquè la gent tenia molta més instrucció i més facilitat de paraula. La primera cosa que es necessita per a sentir una passió és saber-la expressar.

—*El llenguatge serveix per comunicar un pensament, un desig, una imaginació*. És possible que puguem prescindir del llenguatge per tenir sensacions i sentiments, però no per pensar. El llenguatge ve a ser com l'aire per a l'ocell: en la seva in-

nocència, intueix que si l'aire no li oposés resistència, volaria millor; nosaltres sabem que en el buit, l'ocell no volaria. Fins i tot per comunicar-nos interiorment amb nosaltres mateixos —amb una certa precisió— utilitzem les paraules.

Ara bé, el llenguatge no es limita a posar en comú el pensament, sinó que inevitablement li dona forma i per tant el limita. L'emissor —diu Lord Chesterfield— vesteix el missatge de signes perquè el receptor el pugui despullar. El problema és que a l'armari no hi ha gaires vestits per triar: tants com llengües parlem. El llenguatge segmenta d'una determinada manera això que anomenem «realitat», de manera que la llengua que hem après ens obliga a percebre «la realitat» d'una forma determinada. No cal ser lingüista per adonar-se que *T'estimo*, *Te quiero*, *Je t'aime* i *I love you* no són equivalents per la senzilla raó que els camps semàntics no coincideixen. Els conceptes no es poden separar de les paraules que els indiquen. Un exemple: significats tan senzills com els que designen els mots *fusta*, *bosc* i *selva* no són equivalents en totes les llengües.

CATALÀ	FRANCÈS	ALEMANY
fusta	bois	Holz
bosc		Wald
selva	selve	

Les llengües endrecen la realitat en calaixos de mides i disposicions diferents.

Les paraules donen ales al nostre pensament, però també li marquen trajectòries de vol. Els lapons posseeixen quaranta-un termes per designar quaranta-un tipus de neu que nos-

altres, sense aquest lèxic especialitzat, no sabem diferenciar. Els parlants de les llengües que no posseeixen cap mot per indicar el nostre substantiu *atzar* tenen greus dificultats per pensar aquest concepte. Com ha escrit Aldous Huxley:

Cada individu es converteix en el beneficiari i la víctima de la tradició lingüística en què ha nascut.

En un dels seus viatges, el capità Gulliver va visitar l'Acadèmia de Lagado, a l'illa de Balnibarbi. Allí va conèixer uns acadèmics que s'esforçaven a millorar la llengua. Un dels seus projectes consistia a abolir totes les paraules en bé de la salut, ja que, segons els acadèmics, la parla desgasta considerablement els pulmons. Com que les paraules designen coses, els acadèmics proposaven que els habitants de Balnibarbi transportessin sempre les coses que necessitessin expressar en el curs d'una determinada conversa. El diàleg consistiria a mostrar silenciosament els diferents objectes a l'interlocutor. Naturalment, si l'individu en qüestió havia de mantenir una conversa llarga, havia de carregar un enorme fardell de coses a l'esquena. Doncs bé, les paraules de la nostra llengua són com els objectes que transportaven aquells acadèmics: els límits del nostre fardell són els límits del nostre món. Aprendre un mot és adquirir la possibilitat d'un ventall d'idees que s'hi poden associar. Anem més lluny encara: l'estructura oracional composta de subjecte, verb i predicat, que tant ha marcat el pensament occidental, no existeix en totes les llengües. Segons la llei de relativitat lingüística, cada llengua és un conjunt de calaixos de mides i formes diferents on endreçar la realitat.

—Però el llenguatge també pot tenir l'efecte contrari: *pot servir per amagar el pensament*. Aquesta afirmació prové del duc de Talleyrand, que va aprofitar aquesta funció lingüística per exercir amb èxit com a ambaixador i ministre d'Afers Es-

trangers. Inundar l'interlocutor amb tones d'informació irrelevant pot ser una bona manera d'ocultar el que pensem: l'estadística s'ha convertit en el pitjor enemic del pensament.

—*El llenguatge serveix per amagar que no hi ha pensament.* Aquesta asseveració, que es pot confondre amb l'anterior, n'és de fet el correlat. La devem a un filòsof del segle XIX: Søren Kierkegaard. N'és un exponent flagrant la contesta que, en plena intervenció nord-americana al Vietnam, va donar el governador de Nova York a un periodista que li va demanar què en pensava:

La meua postura sobre Vietnam és molt simple. Penso de la següent manera. No he parlat fins ara sobre el tema perquè no m'ha semblat que hi pogués aportar res de nou. Crec que els nostres conceptes com a nació i les nostres accions no han avançat al mateix pas que les condicions canviants, i per tant les nostres accions no estan completament relacionades avui amb la realitat de la magnitud i la complexitat dels problemes que afrontem en aquest conflicte.

—Què ha volgut dir? —li va tornar a preguntar el periodista.

—Exactament el que he dit.

—*El llenguatge també pot servir per fer coses.* Quan demanem excuses o donem les gràcies, posem per cas, el llenguatge ens serveix per realitzar accions. Alguns personatges públics abusen d'aquesta funció del llenguatge quan, en comptes d'assumir les seves responsabilitats (val a dir: rectificar, dimitir, destituir els responsables d'alguna catàstrofe), es limiten a declarar solemnement que les assumeixen: *el llenguatge és útil per fer veure que es fan coses.* Un exemple conegut de tothom és el ciutadà que confon el concepte *solidaritat* amb la paraula que el representa: «Em solidaritzo amb tal poble oprimat, amb tal problema pendent», diu, i dient-ho

s'estalvia fer-ho. En l'àmbit quotidià, tots sabem que una frase com «Ara mateix vinc» sol servir per indicar el contrari del que expressa.

Fins aquí hem vist cinc versions del poder de la paraula. Una de les millors demostracions d'aquest poder la proporciona *Cyrano de Bergerac*, l'obra teatral d'Edmond Rostand. Permeteu-me recordar-ne l'argument. Cyrano i el baró Cristià de Neuville s'enamoren de la mateixa dona, Rosaura. L'època demana que li adrecin cartes apassionades. Cristià és bell, però no té talent literari; Cyrano escriu bons versos, però la naturalesa l'ha dotat d'un nas enorme. Convençut que, a efectes amorosos, el seu defecte físic és més greu que les mancances del seu amic a l'hora de verbalitzar passions, li presta les paraules que necessita. La noia cau als peus de l'home bell, vençuda per la força de les paraules de l'home lleig. Al final de l'obra, però, quan ha de triar entre la bellesa de la persona o la de la paraula, prefereix aquesta darrera.